

פרקי "יומן מניגריה"

אברהם ברוידס

להקדמתה ולסיכון אנו נתחונם, אפוא, עם קריאת היוג בתנועת-נפש ובתנועת-דברים, לפנינו יתגלו נתיבי הו וניאיות, ביצות ואגמים, זעזוע ונגים, אף נגיע למחו טירות-ענק מעשה ידו הטרימטיס; פה לחץ של חו ומחנק, אך יש גם הנאת-נפשה בצל סוכות-קנים והת רעננות כמו ברוכה התיקשורת והתחבורה מתנהלת לו רק על גלגלים, במכניית המוחסת, אלא גם בסירה פרי מיטיבית, בתשומת-לב ועקוב אחרי המסע באיזורי הדומי איבאדאן, יאסי קארה, יוקי, סאואנה, נטיטינגו ומגרד השיט והסיוור הכפף הדיגים, המוגדר כ"עולם מתצלל וכלונס על מים".

אם הארות "האויבו" מחליף שדות תשופה ובתי מלון הרי בני אפריקה, אינם מניזים להרחיק עצמם ומחוברים לכברה אדמתם. כפות רגליהם יחפות תדיר למגעה של זו, הנתנת להם מזונם, מרגיבה הם כנוגים בתיהם, על גבה הם שוטחים כביסותם, ובבוא יומם יסילו אל לועה את גוום העייף שבע השמש ומתאחדים עמה איתוד גמור, דומה, שהצעד המתון והרגוע אפיינו מאד ליליד המקום. "מה מזור, כי מעולם אינו נראה הפו בהליכתו, הנובע הדבר מעצלותו מוג? נוח? סתם תחושה של חוסר תכלית?" ומאידך בניגוד ובמהופך לשקט, לאדי שות הקופאה, "לא הם הוא הזורס בעורקי האדם האפרי קני — כי אם קצב, קצב בצורתו הנוזלית! הנוגים מתפתלים, מתוותים, אקזים — התמכרות, הגוף זע ונע כבובה ממושמת, אך חידלון חושים", ואולי מכאן סוד ההפכים, ו"אסור להסיק מסקנות באפריקה, הסתום מרובה בה על הנהיר".

רנה לי חוננה בחוש הסתכלות ובעקבי הסתכלותה נחסף לה היכונים השטוס והרגיל וגם מה שמעבר לו, היא נוהגת לקצור דורשית עם עצמה ויומנה זרוע הגיגים לרוב ומצננץ ניצנוצי הערות, בשעת סיבוב עם ילדיה בהנות הצעצועים תוהה היא ומגיבה: "עד חקר כיס אפשר להגיע, אבל חקר-נפש מי ידע". — "מה מעטים הדברים הנחוצים באמת! כלום לא די בכך, שהי עין רואה והלב רושם?" — "מה עוד לימינו לדברים הניצבים בכלי גזע? הכל חייב לבצע, להתגלגל מהר מהר..." — "האם לא ככה תולפים החיים עצמם, בעוד אנו מחליפים צעצוע בצעצוע, אדגים עוד כמה מן הת היות שהיא תוהה והקביעות שהיא קובעת: "מסוס הולך ומשטס בא היסדה לעולם עומד" — "מדוע הרניון בכל שהיא פשוט יותר, מתגלה במאוזר?" — "המיסאל אינו מתרחש תכופות בחיים". — "הזמן נהנה באכזריות עם הקשישים הוא כה מיטיב עם הילדים". — הילדות כה מריבוז בעצמה, עד שאין שעתה פנויה לזכרונות". — "חביב המישור על הצעצועים... מה לה ולעבקי הכאב או לגבי האושר?" —

קו הגותי, כמעט פילוסופי, עובר ובלוט במהלך הרשי מות וההתרשמויות: "ראיתי עץ ענק, אשה בחנק למות בידי מספס צנום, גמיש ועקלקל, לנוכה תופעה זו מודקדק סימן שאלה: הכיזר מן הסיבה זו? ורנה לי מעלה, השערה של תשובתה האין זה סופם המר של ענקים ושריגה משום שאינם יודעים אימתו לכוף גוום? משום אירצונם או איריכלתם לא לעמד בגוונם אף לעת צרת של עז ועבור ועם?" —

ועוד: פעם אחת נתנה רנה לי לעונה הבית, שבביל אשתה, חבילת בגדים ישנים (התודות הרבה) על כך הברי כה: האם זכאי אדם לתודה שעה שהוא נותן משהו שאין לו חפץ בו? האין זה מהג נספד לתת לוולתך דבר, שבבבילך אינו ראוי עוד לשימוש? האין בכל מתן נדבה משום גאוות-לב, שהנך כאלו משים עצמך במעמד נכבד וגבוה מזה של הנצרך לנדבה? ומכאן מת- רקמה ריקמת הרתורים, על תרומות ועודות תרומות, או פעם, בביל נודדים שכולו צינורי השתקקות נעלמה ותהיות: "האושר... מהו אותו דבר... הרבר... החסר... החסר לעולם?" — "לכל אחד יש נקודת מוצא משלם הצולבת את נתיבותיו, אליה הוא חוזר, ממנה יוצא ודרכה הוא מתח את כל הקוים של מסע חייו". — "הראשית

רנה לי, שפתחה עם שיריה, בשדרה לילית" ובימים של בלוי, עוברת בהדרגה לדרך הפרווה כפי שכבר הוכיחה עצמה בסיפורי "מכירה פומבית" אשר עוררו בשעתם רוב עניין והד חיובי, עתה יצא לאור ספרה השני "אויבו אויבו", אלה פרקי יומן מניגריה, המצטיינים בכיבוש שחתינוף חדשים, שבהם מתחזקת רנה לי, בכוח ראייה וכבושר הכעה תיאורית.

המספרת נקלעה לתקופת שנים אחדות עם משפחתה לאפריקה ועשתה בקרב תושביה, שבסביבתם מהלכת אנו נה, שהכל נבראו שחורים מלכתחילה, אנשים לבנים הגיעו לעולמנו רק לאחר שנסל הבורא איראלה שחורים וקלף מהם את מסכת-עורם השחורה, מכאן מקור המלה "אויבו", שפירושה המילולי — המקולף, אויבו נעשה שם נדרף לכל שהוא לבן וממנו בא שם הספר (*) המהולק ומשמרע על פני מ"ז פרקיו המגוונים בתוכנם.

"לאמתו של דבר — קובעת הקדמתה רנה לי — מצטיירת לי מעין אפריקה משלי, בדמותי ובצלמי, דמות של אויבו אחת מישראל; שהי כל בישת ותהא זו רחבת-ידיים כאשר תהא אינה בעצם אלא סרית-הה של פינות זעירות שמכולן נשקף קלסתר רבי-הפנים, כך, אפוא, רשמה באופן טבעי רישומי, לכן על גבי שחור" ודובכה חזויותיה מן הפגישות עם בני ארץ זרה, שלא הכירה ולא ידעה אקלימה וארחותיה, המיפגש, כמובן, אינו רק עם האדם המקומי, אלא עם פעלי-החיים למיניהם: לטאות וחרדונים, ערבי-רב של הרגולים וגמלי-שלמה, סילוני-יתושים ומחנות-נמלים שיש להתגונן ולי עמוד במאבק בפני פגיעותיהם, יש מן הסיטס והבהלה באותו חזוין-השריפה ובשעת הצצה ביצורים אלה, שהם פרים ורבים ומתפשטים בהמוניהם, מרגישה-ואומרת רנה לי: יראת אני את ההמון בכל מקום, מיהו שקבע, קול המון כקול שרף? האם אלהים צריך להם להמונים?" — ובהמשך היא מוסיפה ומדגישה: "אינני יכולה להטמיע עצמי כליל — המיד יישראל איזה טעם לפגם של רצון עצמאי שאיננו מתלכד עם זה הכללי, ואכן יחודית היא רנה לי ותכונה זו מתגלית בכל אפיוודה ובכל שירטוט המובאים ביומנה, לפיכך נקלט המעשה בעכברון הפולש והמרגיז ומשכנעת הסמה המבעטת בטלפיה ומתקוממת כנגד בעליה, נחמד כפמליונה וזג החוכים, בשעות הפויר סין העמוקות של לילה".

גישה ציורית לרנה לי: אשה, המקרטעת כאוזה בכובד גופה ובמפלי מתניה, או "צנוניות דקות-מותן, שטרם נתעלה כרסן", שם "בזעות של צחוק ואור ביעבנו במים" והנה "ערב יורד ברהמים גדולים וסוכך על היקום ככפים רכות של דקל", הקורא כמו עובר בתערוכה של מראות-אין-ספור, שבהם יובלטו ההבדלים בין הכא להתם, שעה שמבקש אדם לעשות היכרות עם מקום חדש הרי הוא תר אחרי ההבדל והשוני, בעלת היומן מתעכבת על הערבוביה בין מסורת השירה והיודשי הקידמה, שנתקלה בהם והיא משתאה ומשתוממת: היכן עוד תראה את בעליה של מכונית-פאר לוחץ על דוושה ברגל ימנה ומחנה אותה לאחר מכן ליד ביתו, בית-העפר שגנו קשה" ובקירבת מקום נשים עירומות מהצה, אנ צלל החול- צות שד כהה לתניקות תוך כדי הליכה: כהה ראשיון דלועים, זרדים, בדים ושאר חפצים וחבילות... —

רנה לי נתפסת אל הקרוב, המצוי, אל הסיפוס הלך קאלי כגון, הקבצנית העיוורת, "קונת הבקבוקים" ומר כרת האגדה — מסעמי קיטינינת, פה, כאמור, ביקתות דלות ועוני ומאידך חנויות "כל-ב" גדולות לפי מיטב התיכונן-המערבי, הנה תיאור השוק הקבוע על מערכת דוכני-סחורתו והנה הרוכלים הנודים עם מרכולתם הסס גנות ונוסח שיחם, אופן המו"מ והעמידה-על המקח אתם, ואפילו אני מרבה במחור, הלא קונה אני גם את הסיפורים שלהם. —

השליח והתמיר מבחון פתוח לספינת רשמים ומוכן

*) איננו אויבו פרקי יומן מניגריה, 210 עמ', הוצאת חברה לחינוך תל-אביב.

הלא נעוצה בתינוק חסר ישע, והאחרית בחוסר האונים של זקן מתנמנם — והמעגל יגע מאין-אונים לאין אונים, ורק בדרך — בדרך משתדלים להפוך עולמות! מתוך סעיפי זוטות יואר עולמה הסנימי, הנפשי של רנה לי ומתוך צירופי פכים קטנים ושונים, שהיא מצרפת בדרכה, אנו למדים על מינהגים ותכונות של תושבי גיאגרה ומחוזיה, מסקרן הפרק הנרחב „מן המוצאות אותנו ומאשר מצאנו“ ומאלפת ההערה הצדדית: „בתנאי נוסע ייטיבו להבלים עצמם אותם דברים הכרחיים, שבחיים הרגילים, אינך רואה ומחשיב אותם“ — „מאכלים ומעדנים, למשל, שנבראו לגירוי ולפיתוי בחיינו הכרכיים-התרבותיים, ירדו מגדולתם ובשעת טיול ממושך ומוגיע נדחקו לקרן זווית, שוב לא חשק בהם איש“.

דפי הספר נגללים כעין מסך מוקרן של תמונות. הנה „הדלתות הורקות“; „אוטו פח זבל“; „אסירים“; „הגן“; „מיבצע „תיספורת“ במחיצת הגלב, אוכיר את ה„הימ“ נון לאשת עוזר הבית“, שהשיאו אותם בעודם ילדים; מרשים ומקורי תיאור פגישתם ושמחת כלולותיהם לא-חר שנים ארוכות של צפיה, אופיינית היא דמות אותו „שומר לילה“, אשר צריך לשלם לו שכר טוב, שכר כזה, שלא כדאי יהיה לו לקסח פרנסתו ולהתחבר אל הגנבים... שהפשע לא ישתלם לו. — — —

היומן לפי מהותו הוא אישי, אינטימי, ובין היתר יסופר בו על „הרות“ ו„לידה“ ומחובל פה ושם תבלין גשי בתפריט-הפרטים, המוגש לקרא, רנה לי מסמיכה, כדרך-סה, כבדרך אגב, שאלה-הערה: „היש מערה לסבלנות טוב מן ההריון? — אילו היה אפשרי הדבר, כי גברים יהיו בהריון, היה הדבר מאלפם להיות פחות קצרי-רוח, לפחות במשך ירחי ההריון, אם מתפלא אתה מנין שאבו אמר תינו הצדיקות ז"ל אורך רוח זכות לשאת את כל הצרות והמצוקות, כולל שגעונות אישיות — עליך רק לזכור כי מיטב שנותיהן בילו בהריון“.

לסיכום: יש אתגר במרחקי מסעות, אבל, לבסוף, הניחוק מן המולדת, נתן אותותיו ומשאת-הנפש מצטמצמת ברצון אחד: „הביתה, הביתה“. — „אני מהרהרת בישי ראל, מכורתי וביקירי, אפילו אם פה בנכר הבית מוצק, כולו אבן ולבנים, ארעי הוא מפני שכל העת אנו הוגים, שבקרוב נעזבנו, ואין לך בעולם דבר-של-קבע אם אין ההרגשה קובעת שהיגו כזה“.

יומן-ניגריה זה מעיד על כושר היענות לעניינים פשוטים, למוטיבים אלמנטריים ופרקיו משופעים, כאמור, רישומי הוויל נוף והגיוני לב, נראה, שהתיאורים השונים האלה, אינם אלא כשלב הכנה להמשך ולהישגים נוספים בשדה הפרוזה של רנה לי, המשוררת-המספרת.